

ΕΝΑΣ ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΚΑΙ ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΤΩΝ ΑΧΑΙΩΝ ΣΕ ΜΙΑ ΝΕΑ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΕΓΕΑ

Ἡ ἐπιγραφή πού ἐξετάζεται ἐδῶ βρέθηκε τὸ 1987 στὸ χῶρο τοῦ ἀγροκηπίου τοῦ Τεγεατικοῦ Συνδέσμου τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς Τεγέας, ὅπου διενεργεῖ ἀνασκαφές ἡ Ε΄ Ἐφορία Προϊστορικῶν καὶ Κλασικῶν Ἀρχαιοτήτων. Εἶναι χαραγμένη στὸ ἐπάνω μέρος μιᾶς ἀρχικᾶ ὀκτάπλευρης μαρμάρινης βάσης ἀγάλματος, ἡ ὁποία ἐγινε ἐπτάπλευρη, ἀφοῦ ἀπολαξεύθηκαν δύο πλευρές της γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ μεγαλύτερη ἐπιφάνεια γιὰ τὴν ἐπιγραφή. Ὑψος 1,39 μ.: διάμετρος 0,64 μ.: ὕψος γραμμ. 0,03 – 0,05 μ.

Ἄγαθῆ Τύχη
Σέκστον Πομπήιον
Μηνοφάνην Θεοξέ-
νου, τὸν ἀξιολογώ-
5 τaton στρατηγὸν τοῦ
κοινοῦ τῶν Ἀχαιῶν
καὶ ἀρχιερέα τοῦ Σε-
βαστοῦ καὶ τῶν θεῶν
προγόνων αὐτοῦ καὶ
10 ἀρχιερέα διὰ βίου τοῦ κοι-
νοῦ τῶν Ἀχαιῶν, φιλο-
καίσαρα καὶ φιλόπατριν,
εὐσεβῆ, υἱὸν πόλεως
καὶ βουλῆς, ἡ Τεγεατῶν
15 πόλις τὸν ἑαυτῆς εὐ-
εργέτην.

(ψ(φίσιματι) β(ουλῆς) κ(αι) δ(ήμου).

Ἡ χάραξη δὲν εἶναι πολὺ βαθιά, ἡ γραφή ὅμως εἶναι ἰδιαίτερα ἐπιμελημένη. Ἡ γενικὴ μορφή τῆς γραφῆς εἶναι τοῦ 3ου αἰ. μ.Χ. Τὸ ἔψιλον καὶ τὸ σίγμα εἶναι μνηοειδῆ· τὸ ὰμέγα ἰδιαίτερα κλειστὸ στὸ ἐπάνω μέρος. Τὸ κ(αι) στὸ στ. 17 ἔχει συντομογραφηθεῖ μὲ τὴν προσθήκη μιᾶς κάθετης κεραιᾶς στὸ κάτω σκέλος τοῦ κάππα¹.

Ὁ τιμώμενος εἶναι κατὰ πάσα πιθανότητα ὁ ἴδιος μὲ τὸν ὁμώνυμό του τῶν ἐπιγραφῶν IG V.1, 303, 325 καὶ 464 ἀπὸ τῆ Σπάρτη, ὁ ὁποῖος ἀνήκει στὴ γνωστὴ οἰκογένεια τῶν Σέξτων Πομπηίων τῆς πόλης. Στὴν ἐπιγραφή IG V.1, 464 ὁ Σέξτος Πομπήιος Μηνοφάνης, ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸν ἀδελφό του Θεόξενο καὶ τὴν ἀδελφή του Πῶλλα, ἀναλαμβάνει τὶς

Φωτογραφία (ἔκτυπο).

δαπάνες τῆς κατασκευῆς ἑνὸς ἀνδριάντος μὲ τὸν ὁποῖο ἡ πόλις τῆς Σπάρτης τίμησε τὸν πατέρα τους Σέξτο Πομπήιο Θεόξενο γιὰ τὸν τρόπο πὸν ἄσκησε τὰ καθήκοντά του ὡς γυμνασίαρχος (ἐπὶ τῆ τοῦ πολειτεύματος λαμπρότητι). Ὁ πατέρας Θεόξενος, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται ἐπίσης καὶ ὡς ἐπώνυμος πατρὸνόμος σὲ κατάλογο ἀρχόντων πὸν χρονολογεῖται μετὰ τὴν *Constitutio Antoniniana*², χαρακτηρίζεται

1. Πρόκειται γιὰ συντομογραφία τῶν ὑστερων αὐτοκρατορικῶν χρόνων· βλ. M. Avi-Yonah στὸν τόμο *Abbreviations in Greek Inscriptions, Papyri, Manuscripts and Early Printed Books*, ἐπιμ. A. N. Oikonomides (1974) 74. Εὐχαριστίες ὀφείλουμε στὸν δρ. A. Spawforth, πὸν εἶχε τὴν καλοσύνη νὰ διαβάσει τὸ κείμενο τῆς ἀνακοίνωσης αὐτῆς σὲ μιὰ πρώτη μορφή καὶ νὰ κάμει ὀρισμένες χρήσιμες παρατηρήσεις.

2. IG V.1, 170· βλ. καὶ A. Spawforth, *BSA* 79, 1984, 284.

ἐδῶ ἀξιολογώτατος καὶ φέρει τοὺς τίτλους *φιλόκαι-
σαρ καὶ φιλόπατρις*, ὅπως καὶ ὁ τιμώμενος τῆς ἐπι-
γραφῆς πού ἐξετάζεται. Οἱ ἄλλες δύο ἐπιγραφές στίς
ὁποῖες ἀναφέρεται ὁ Μηνοφάνης μᾶς δίνουν λιγό-
τερα στοιχεῖα γι' αὐτόν: Στὴ σύντομη ἐπιγραφή *IG*
V.1, 325, ἐμφανίζεται ὡς *βουαγός* καὶ μὲ αὐτὴν του
τὴν ιδιότητα ἀφιερώνει ἕνα δρέπανο στὴν Ἀρτέμι-
δα Ὀρθία, ἐνῶ στὴν ἐπιγραφή *IG V.1, 303* ἕνας
Πομπήιος Ἀριστοτέλης, ἐπίσης *βουαγός*, ἀναφέρε-
ται ὡς υἱὸς τοῦ Μηνοφάνους, ὁ ὁποῖος εἶναι πιθα-
νῶς ὁ ἴδιος μὲ τὸν Μηνοφάνη πού μᾶς ἀπασχολεῖ³.

Τὴν οἰκογένεια τῶν Σέξτων Πομπηίων τῆς
Σπάρτης μελέτησε πρόσφατα ὁ Α. Spawforth, κα-
ταρτίζοντας ἕνα νέο γενεαλογικὸ δένδρο γι' αὐτὴν⁴,
τὸ ὁποῖο βελτιώνει τὸ παλαιότερο τοῦ Β. Kolbe⁵. Τὰ
παιδιὰ τοῦ γυμνασιάρχου καὶ πατρονόμου Θεοξένου
θὰ πρέπει νὰ γεννήθηκαν κατὰ τὸν Spawforth ἀνά-
μεσα στὰ ἔτη 200 καὶ 210 μ.Χ. Ἐὰν αὐτὸ εἶναι ὀρθό,
τότε ἡ ἀρχὴ τῆς σταδιοδρομίας τοῦ Μηνοφάνους, ὁ
ὁποῖος ἦταν πιθανῶς δευτερότοκος καθὼς ἀναγράφει-
ται δευτέρος στὴν τιμητικὴ ἐπιγραφή γιὰ τὸν πατέ-
ρα του, μπορεῖ νὰ τοποθετηθεῖ στὴν 3η δεκαετία τοῦ
3ου αἰ.

Συγκλίνουσες εἶναι καὶ οἱ χρονολογικὲς ἐνδεί-
ξεις πού παρέχει ἡ ἴδια ἡ ἐπιγραφή, γεγονὸς πού
καθιστᾷ τὴν ταύτιση τοῦ Μηνοφάνους τῆς Τεγέας
μὲ τὸν Μηνοφάνη τῆς Σπάρτης ἀσφαλέστερη.
Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μορφή τῆς γραφῆς πού, ὅπως ἀνα-
φέρθηκε, εἶναι τοῦ 3ου αἰ., χρονολογικὴ ἐνδειξη
παρέχει ἐπίσης καὶ ὁ τίτλος πού φέρει ὁ τιμώμενος
ὡς *ἀρχιερεὺς τοῦ Σεβαστοῦ καὶ τῶν θεῶν προγόνων*
αὐτοῦ. Ὁ Spawforth παρατήρησε ὅτι οἱ τίτλοι τῶν
ἀρχιερέων τῆς αὐτοκρατορικῆς λατρείας τῆς Σπάρ-
της ἀλλὰ καὶ τῆς Τεγέας, ὅπου ὅμως ἀπαντᾷ ἕνα μόν-
ο παράδειγμα⁶, ὑφίστανται κατὰ τὴν περίοδο τῆς
δυναστείας τῶν Σεβήρων μὴ χαρακτηριστικὴ μετα-
βολή, ἡ ὁποία ἀποβαίνει ἰδιαίτερα χρήσιμη ὡς χρο-
νολογικὴ ἐνδειξη: Ὁ παραδοσιακὸς τίτλος *ἀρχιε-
ρεὺς τῶν Σεβαστῶν*, ὁ ὁποῖος ἀναφερόταν τόσο
στοὺς ζῶντες ὅσο καὶ στοὺς θεοποιημένους προη-
γούμενους αὐτοκράτορες, γίνεται ἐπὶ τῶν Σεβήρων
ἀρχιερεὺς τοῦ (τῶν) Σεβαστοῦ(ῶν) καὶ τῶν θεῶν
προγόνων αὐτοῦ(ῶν). Ἡ ἰδιαίτερη αὐτὴ ἀναφορὰ
στοὺς *θεῖους προγόνους* ἐρμηνεύεται ἀπὸ τὸν Spaw-
forth ὡς ἀνταπόκριση τῶν πόλεων αὐτῶν τῆς Πελο-
ποννήσου στὴν προπαγανδιστικὴ προσπάθεια τῶν
Σεβήρων γιὰ προβολὴ τῆς ἐπίπλαστης συγγενείας
τους μὲ τοὺς θεοποιημένους Ἀντωνίνους⁷.

Ἐὰν ὁ κανόνας πού προτείνει ὁ Spawforth εἶναι
ὀρθός (τὰ παραδείγματα στὰ ὁποῖα στηρίζεται εἶναι

ἀρκετὰ καὶ χωρὶς ἐξαιρέσεις), τότε ἡ παρουσία τῶν
θεῶν προγόνων στὸν τίτλο τοῦ Μηνοφάνους ἐπιτρέ-
πει τὴ χρονολόγηση τῆς ἀρχιερατείας του στὴν πε-
ρίοδο τῆς δυναστείας τῶν Σεβήρων.

Τὰ χρονικὰ ὅμως πλαίσια μποροῦν νὰ περιορι-
στοῦν ἀκόμη περισσότερο, ἐπειδὴ ὁ τιμώμενος —
σύμφωνα μὲ τὸν τίτλο πού φέρει ὡς *ἀρχιερεὺς τοῦ*
Σεβαστοῦ — θὰ πρέπει νὰ κατεῖχε τὸ ἀξίωμα σὲ κά-
ποια χρονικὴ περίοδο κατὰ τὴν ὁποία στὸ θρόνο
ἦταν ἕνας μόνος αὐτοκράτορας. Ἡ ἐνδειξη αὐτὴ
ἀποκλείει τὰ ἔτη 198 ἕως 212 κατὰ τὰ ὁποῖα συμβα-
σίλευσαν ὁ Σεβήρος καὶ ὁ Καρακάλλας ἀρχικά
(198–211), καὶ ὁ Καρακάλλας καὶ ὁ Γέτας κατόπιν
(211–212). Ἐπίσης ἡ ἀναφορὰ στοὺς *θεῖους προγόν-
ους* ἀποκλείει ἀκόμη τὴ σύντομη περίοδο τῆς βα-
σιλείας τοῦ Μακρίνου (217–218), ὁ ὁποῖος, ὅσο εἶ-
ναι γνωστό, δὲν ἰσχυρίστηκε ὅτι κατάγειται ἀπὸ
προηγούμενους αὐτοκράτορες. Ἐτσι οἱ πιθανές
χρονολογίες πού ἀπομένουν γιὰ τὴν ἀρχιερατεία
τοῦ Μηνοφάνους εἶναι τὰ ὀκτὼ ἔτη 195 (χρονολογία
κατὰ τὴν ὁποία ὁ Σεβήρος ἀρχίζει νὰ ἰσχυρίζεται
ὅτι εἶχε υἰοθετηθεῖ ἀπὸ τὸν Μάρκο Αὐρήλιο) ἕως
198 καὶ 212 ἕως 217, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐβασίλευσαν μόν-
οι τους ὁ Σεβήρος καὶ ὁ Καρακάλλας ἀντίστοιχα,
καὶ ἐπίσης τὰ δεκαεπτὰ ἔτη (218–235) τῆς βασιλείας
τῶν τελευταίων Σεβήρων, Ἐλαγάβαλου καὶ Σεβή-
ρου Ἀλεξάνδρου⁸.

Ἐνδειξη γιὰ τὴ χρονολόγηση τῆς ἐπιγραφῆς
στὸν 3ο αἰ. συνιστᾷ ἐπίσης καὶ ἡ παρουσία τοῦ
ἰδιαίτερα συχνοῦ στὸν αἰῶνα αὐτὸ ἐπιθέτου *ἀξιολο-
γώτατος*⁹. Τὸ ἐπίθετο ἀπαντᾷ ἀκόμη τρεῖς φορές σὲ
τιμητικὲς ἐπιγραφές τῆς Τεγέας, οἱ ὁποῖες μποροῦν
νὰ χρονολογηθοῦν στὸν 3ο αἰ.¹⁰ Ἐπίσης στὴ γει-
τονικὴ Σπάρτη, σύμφωνα μὲ παρατήρηση τοῦ Spaw-
forth, τὸ ἐπίθετο αὐτὸ δὲν ἐμφανίζεται στίς ἐπιγρα-
φές πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 2ου αἰ.¹¹

3. Βλ. Α. Spawforth, *BSA* 80, 1985, 246.

4. Ὁ.π. 244 κ.έ.

5. *IG V.1, 88*.

6. *IG V.2, 132 (2)*.

7. *BSA* 79, 1984, 281 κ.έ.

8. Γιὰ τὴ χρονολόγηση πού προτείνεται ἐδῶ βλ. Α. Spaw-
forth, ὁ.π., ὅπου μὲ τὸν ἴδιο τρόπο χρονολογοῦνται ἀντίστοιχες
περιπτώσεις ἀρχιερέων τῆς Σπάρτης καὶ παρατίθεται ἡ βιβλιο-
γραφία πού ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τῆς «συγγένειας» τῶν Σεβήρων μὲ
τοὺς Ἀντωνίνους: γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ βλ. τώρα καὶ Κ. Μπουραζέ-
λη, *ΘΕΙΑ ΔΩΡΕΑ. Μελέτες πάνω στὴν πολιτικὴ τῆς δυναστείας*
τῶν Σεβήρων καὶ τὴν Constitutio Antoniniana (1989) 38 κ.έ.

9. Βλ. L. Robert, *Etudes anatoliennes* (1937) 342.

10. *IG V.2, 28, 132, 152*.

11. *BSA* 80, 1985, 245.

Ὁ συνδυασμός τῶν χρονολογικῶν ἐνδείξεων ποῦ παρέχει ἡ ἐπιγραφή μὲ τὴν πρόταση τοῦ Spawforth γιὰ τὸ χρόνο τῆς γέννησης τοῦ Μηνοφάνους τῆς Σπάρτης (πρῶτη δεκαετία τοῦ 3ου αἰ.), ἐπιβάλλει τὴ χρονολόγησή της σὲ κάποιο ἔτος κοντὰ στὸ 235 ποῦ τέθηκε ὡς πιθανὸς *terminus ante quem* γι' αὐτήν. Τὰ ὑψηλὰ ὅμως ἀξιώματα τοῦ τιμωμένου στὸ κοινὸ τῶν Ἀχαιῶν προϋποθέτουν μιὰ προχωρημένη σταδιοδρομία καὶ συνεπῶς ὠριμότερη ἡλικία. Τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιερέως τοῦ κοινοῦ, ὅπως δείχνουν τὰ παραδείγματα τῶν γνωστῶν ἀρχιερέων, ἀποτελεῖ κατὰ κανόνα τὴν κορύφωση μιᾶς σταδιοδρομίας¹². Ἄν τὸ 235 θεωρηθεῖ ὡς ἀσφαλὴς *terminus ante*, τότε ἡ γέννηση τοῦ Μηνοφάνους θὰ πρέπει νὰ χρονολογηθεῖ μία ἢ, πιθανότερα, δύο δεκαετίες νωρίτερα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποῦ τὴν τοποθετεῖ ὁ Spawforth.

Σέξτοι Πομπήιοι δὲν μαρτυροῦνται στὴν Τεγέα. Ἡ οἰκογένεια τῶν Σέξτων Πομπηίων τῆς Σπάρτης ἐμφανίζεται στὴν πόλη κατὰ τὴν περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς καὶ ἔχει μιὰ ἑκατονταετη περίπου παρουσία σ' αὐτήν¹³. Ὁ Spawforth, μὲ βάση τὸ γεγονός ὅτι Πομπήιοι, οἱ ὁποῖοι εἶναι πιθανότατα μέλη τῆς οἰκογένειας, δροῦν ἢ τιμῶνται στὴ Λυκόσουρα, ἐκφράζει τὴν ὑπόθεση ὅτι οἱ Σέξτοι Πομπήιοι τῆς Σπάρτης εἶχαν ἀρκαδικὴ καταγωγή ἢ τουλάχιστον περιουσία στὴν Ἀρκαδία¹⁴. Ἡ παρούσα ἐπιγραφή φαίνεται νὰ ἐνισχύει τὴν ὑπόθεση αὐτή. Ἄν οἱ εὐεργεσίες γιὰ τίς ὁποῖες τιμᾶται ἀπὸ τὴν Τεγέα ὁ Μηνοφάνης συνιστοῦν ὠρεές, αὐτὸ ἀποτελεῖ ἐνδειξη γιὰ τὴν ὑπαρξὴ περιουσίας τοῦ ἴδιου ἢ τῆς οἰκογενείας του στὴν πόλη ἢ τὴν περιοχὴ της.

Εἶναι ἄγνωστο ἐὰν τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιερέως τοῦ Σεβαστοῦ ἀσκεῖ ὁ τιμώμενος στὴν Τεγέα ἢ στὴ Σπάρτη. Ἐὰν πρόκειται γιὰ ἀξίωμα τῆς Τεγέας, τότε εἶναι πιθανὸ νὰ ἦταν πολίτης καὶ τῶν δύο πόλεων. Ἐδῶ θὰ μπορούσε νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ πλήρης τίτλος τοῦ μόνου γνωστοῦ ἀρχιερέως τῆς περιόδου τῶν Σεβήρων στὴν Τεγέα εἶναι ἀρχιερεὺς τοῦ οἴκου τῶν Σεβαστῶν καὶ τῶν προγόνων αὐτῶν¹⁵. Ἀντίθετα ὁ τίτλος τοῦ Μηνοφάνους εἶναι ἀρχιερεὺς τοῦ Σεβαστοῦ καὶ τῶν θείων προγόνων αὐτοῦ, ὅπως ἀκριβῶς — μὲ τὸ Σεβαστὸς βέβαια σὲ ἐνικὸ ἢ πληθυντικὸ — καὶ τῶν ἑξὶ γνωστῶν Σπαρτιατῶν ἀρχιερέων τῆς ἴδιας περιόδου¹⁶. Τὸ γεγονός αὐτὸ θὰ μπορούσε ἴσως νὰ στηρίξει τὴν ὑπόθεση ὅτι τὸ ἀξίωμα ἀφορᾷ τὴ Σπάρτη.

Οἱ τιμητικοὶ τίτλοι ποῦ φέρει ὁ Μηνοφάνης μπορεῖ νὰ τοῦ ἀπονεμήθηκαν εἴτε ἀπὸ τὴ μία πόλη εἴτε ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ὡστόσο ὁ τίτλος *υἱὸς πόλεως*

καὶ *βουλῆς* δείχνει ὅτι ἡ πόλη ποῦ τὸν χορήγησε θὰ πρέπει μᾶλλον νὰ ἦταν αὐτὴ ποῦ τὸν τιμᾷ, δηλ. ἡ Τεγέα. Οἱ τίτλοι αὐτοὶ ἐντάσσονται στὸ φάσμα τῶν τιμητικῶν τίτλων ποῦ ἀπένεμε ἡ Σπάρτη κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους. Παρόμοιοι τίτλοι δὲν μαρτυροῦνται στὶς γνωστὲς ἐπιγραφὲς τῆς Τεγέας· αὐτὸ ὅμως μπορεῖ νὰ εἶναι τυχαῖο. Ὁ τίτλος *φιλόκαισαρ καὶ φιλόπατρις* ἀπαντᾷ πολὺ συχνὰ στὴ Σπάρτη¹⁷ καὶ τὸν φέρουν τουλάχιστον ἑξὶ ἀρχιερεῖς τῆς αὐτοκρατορικῆς λατρείας¹⁸, οἱ τέσσερις ἀπὸ τοὺς ὁποῖους χρονολογοῦνται στὴν περίοδο τῶν Σεβήρων¹⁹. Ἀρκετὰ συχνὴ εἶναι ἐπίσης στὶς τιμητικὲς ἐπιγραφὲς τῆς Σπάρτης ἡ παρουσία τοῦ ἐπιθέτου (ἢ τίτλου;) *εὐσεβῆς*, τὸ ὁποῖο ὅμως δὲν ἀπαντᾷ αὐτοτελῶς, ὅπως στὸ στ. 13 τῆς δικῆς μας ἐπιγραφῆς, ἀλλὰ ὡς ζευγὸς μὲ τοὺς τίτλους *φιλόπατρις, φιλόκαισαρ* ἢ τὸ ἐπίθετο *ἀγαθός*²⁰. Ἀντίθετα, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ὑπάρχουν σποραδικὰ παραδείγματα Σπαρτιατῶν ποῦ φέρουν τὸν τίτλο τοῦ *υἱοῦ πόλεως* ἢ τοῦ *υἱοῦ βουλῆς*²¹, ἡ ἀπονομὴ τοῦ τίτλου τοῦ *υἱοῦ πόλεως καὶ βουλῆς* συγχρόνως δὲν φαίνεται νὰ ἦταν συχνὴ στὴ Σπάρτη. Ὁ τίτλος μαρτυρεῖται μόνο μιὰ φορὰ²² καὶ τὸν φέρει ἓνας ἀρχιερεὺς τῆς αὐτοκρατορικῆς λατρείας, ἡ θητεία τοῦ ὁποῖου στὸ ἀξίωμα χρονολογεῖται μετὰ τὸ 217²³.

Ἡ παρουσία τοῦ δήμου στὴν τυπικὴ ἔκφραση μὲ τὴν ὁποία καταλήγει ἡ ἐπιγραφή δὲν προκαλεῖ βέβαια ἐκπληξῆ. Ἀποτελεῖ ὅμως τὸ πρῶτο σχετικὸ παράδειγμα ἀπὸ τὴν Τεγέα. Τέσσερις τιμητικὲς ἐπι-

12. Bl. P. Puech, *REA* 85, 1983, 29 κ.έ.

13. A. Spawforth, *BSA* 80, 1985, 244 κ.έ.

14. Ὁ.π. 222 κ.έ.

15. *IG* V.2, 132 (2).

16. A. Spawforth, *BSA* 79, 1984, 278 κ.έ., ἀρ. 5-10.

17. *IG* V.1, Index s.v. Γιὰ τὸν τίτλο *φιλόκαισαρ* βλ. P. M. Fraser, στὸν τόμο *Studien zur Religion und Kultur Kleinasiens. Festschrift F. K. Dörner* (1978) 369 κ.έ., ὅπου ὑποστηρίζεται ὅτι ἡ ἀπονομὴ του γινόταν μὲ τὴν ἔγκριση τῶν ρωμαϊκῶν ἀρχῶν.

18. A. Spawforth, *BSA* 79, 1984, 278 κ.έ., ἀρ. 2, 3, 8, 9, 11, 12. Οἱ σχετικὲς μαρτυρίες γιὰ τοὺς ἀρχιερεῖς ὑπ' ἀριθμ. 3 καὶ 11 παρατίθενται στὰ ἀντίστοιχα λήμματα, γιὰ τοὺς ὑπόλοιπους βλ. A. S. Bradford, *A Prosopography of Lacedaemonians from the Death of Alexander the Great, 323 B.C., to the Sack of Sparta by Alaric, A.D. 396* (1977), στὰ λ. Γάτιος Πομπώνιος Ἄλκατος, Πόπλιος Αἴλιος Δαμοκρατίδας, Πόπλιος Οὐλπίος Πύρρος, Μ. Αὐρήλιος Φίλιππος.

19. A. Spawforth, *BSA* 79, 1984, 278 κ.έ., ἀρ. 5, 8, 11, 12.

20. *IG* V.1, 469, 480, 607 (*εὐσεβῆς καὶ φιλόπατρις*), 295 (*φιλοκαισαροῦς καὶ εὐσεβεστάτου*), 479 (*ἀγαθὸς καὶ εὐσεβῆς*).

21. *IG* V.1, Index s. v.

22. *IG* V.1, 551.

23. A. Spawforth, *BSA* 79, 1984, 279, ἀρ. 12, 283.

γραφές από την πόλη, που χρονολογούνται στον 2ο ή στον 3ο αι. μ.Χ., καταλήγουν με τὰ ἀρχικά τῆς ἔκφρασης ψ(ηφίσματι) β(ουλῆς), χωρίς ἀναφορὰ στοῦ δήμο²⁴. Μνεῖα στοῦ δήμο κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικούς χρόνους γίνεται μόνο σὲ μιὰ τιμητικὴ ἐπιγραφή, πιθανότατα τοῦ 3ου αἰ., στὴν ὁποία ἡ *Τεγεατῶν βουλὴ καὶ ὁ δῆμος* τιμοῦν ἕναν ἐπιφανῆ πολίτη ποὺ χρημάτισε *δεκάπρωτος* καὶ *λογιστῆς*²⁵.

Ἄς ἔλθουμε τώρα στὰ σημαντικὰ ἀξιώματα τοῦ τιμωμένου στοῦ κοινὸ τῶν Ἀχαιῶν: Εἶναι στρατηγὸς καὶ ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ *διὰ βίου*. Ἡ ἀνάληψη τῶν δύο αὐτῶν ὑψηλοτέρων ἀξιωμάτων τοῦ κοινοῦ ἀπὸ τὸ ἴδιο πρόσωπο δὲν ἀποτελεῖ βέβαια κανόνα, ὅπως — μάλλον ἀβασάνιστα — ὑποστήριξε ὁ L. Moretti²⁶, ἀπαντᾷ ὅμως καὶ σὲ δύο ἄλλες περιπτώσεις: Ὁ T. Στατίλιος Τιμοκράτης Μεμμιανός, ἕνας ἰδιαίτερα διακεκριμένος σὲ ἐπαρχιακὸ ἐπίπεδο πολίτης τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Ἐπιδαύρου, χρημάτισε στοῦ τρίτου τέταρτο τοῦ 2ου αἰ. τρεῖς φορές στρατηγὸς τοῦ κοινοῦ καὶ παράλληλα ἀρχιερεὺς *διὰ βίου τῶν Ἑλλήνων*²⁷. Ἐπίσης κάποιος M. Αὐρήλιος Ἀμάραντος, ἄγνωστης καταγωγῆς, διετέλεσε, πιθανῶς μετὰ τὸ 212/213, στρατηγὸς καὶ ἀρχιερεὺς *διὰ βίου* τοῦ κοινοῦ²⁸.

Ἡ ἐμφάνιση ἑνὸς ἀκόμη ἀρχιερέως τοῦ κοινοῦ, τὸν τίτλο τοῦ ὁποίου συνοδεύει ὁ προσδιορισμὸς *διὰ βίου*, ἐνισχύει τὴν ἄποψη ποὺ ὑποστήριξε πρόσφατα ὁ B. Puech, σύμφωνα μετὰ τὴν ὁποία, σὲ ἀντίθεση μετὰ τὴν σχετικὴ πρακτικὴ ἄλλων ἐπαρχιακῶν κοινῶν, οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀχαιῶν ἀσκοῦσαν τὰ καθήκοντά τους ἰσοβίως²⁹. Τὸ γεγονός ἀκόμα ὅτι ὁ τιμώμενος δὲν φέρει συγχρόνως καὶ ἀξίωμα τοῦ *ἐλλαδάρχου*, τὸ ὁποῖο ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ μέχρι τὸ τρίτο τέταρτο τοῦ 2ου αἰ. φέρουν παράλληλα ὅλοι οἱ γνωστοὶ ἀρχιερεῖς τοῦ κοινοῦ, ἐνισχύει μιὰν ἄλλη ἄποψη τοῦ ἴδιου ἐρευνητῆ, σύμφωνα μετὰ τὴν ὁποία τὰ δύο ἀξιώματα στὴ διάρκεια τῶν τελευταίων δεκαετιῶν τοῦ 2ου αἰ. ἀνεξαρτητοποιοῦνται καὶ στοῦ ἐξῆς παύουν νὰ ἀσκοῦνται ἀπὸ τὸ ἴδιο πρόσωπο³⁰.

Ἐὰν τὰ ὅσα ὑποστηρίχτηκαν παραπάνω γιὰ τὴν χρονολόγηση τῆς ἐπιγραφῆς στὰ τέλη τῆς δυναστείας τῶν Σεβήρων εἶναι ὀρθά, ὁ Μηνοφάνης εἶναι ὁ τελευταῖος γνωστὸς ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ ποὺ μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ μετὰ σχετικὴ ἀκρίβεια³¹. Εἶναι ἄγνωστο ὅμως ἂν προηγεῖται ἢ ἔπεται τοῦ ἐπίσης στρατηγοῦ καὶ ἀρχιερέως M. Αὐρηλίου Ἀμαράντου, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ ἔνδειξη γιὰ τὴν χρονολόγησή του μετὰ τὴν *Constitutio Antoniniana*.

Τὸ ἐρώτημα ὅμως ποὺ θέτει ἡ παρουσία τῶν

ὑψηλῶν αὐτῶν ἐπαρχιακῶν ἀξιωμάτων εἶναι τὸ ἀκόλουθο: Ποιὰ πόλη ἀντιπροσώπευε ὁ τιμώμενος στοῦ κοινοῦ τῶν Ἀχαιῶν. Εἶναι δυνατόν, ὅπως ἀναφέρθηκε, νὰ ἦταν συγχρόνως πολίτης τόσο τῆς Σπάρτης ὅσο καὶ τῆς Τεγέας. Ἡ συμμετοχὴ ὅμως τῆς Τεγέας στοῦ κοινοῦ τῶν Ἀχαιῶν τὴν ἐποχὴ ποὺ δρᾷ ὁ Μηνοφάνης εἶναι ἀμφίβολη, καθὼς ὑπάρχουν μαρτυρίες γιὰ τὴν ὑπαρξὴ στὴν περίοδο τῶν πρώτων Σεβήρων ἑνὸς κοινοῦ τῶν Ἀρκάδων, μέλος τοῦ ὁποίου θὰ πρέπει νὰ αποτελοῦσε ἡ πόλη. Καὶ τὸ κοινὸ αὐτὸ δὲν φαίνεται νὰ ἦταν ὑποδιαίρεση τοῦ μεγάλου κοινοῦ τῶν Ἀχαιῶν, ἀλλὰ ἰδιαίτερο κοινὸ, μετὰ δική του ὀργάνωση³², ἀξιώματοῦχοι τοῦ ὁποίου μαρτυροῦνται σὲ ἐπιγραφές τῆς Ὀλυμπίας ὅσο καὶ τῆς ἴδιας τῆς Τεγέας: Ἡ Κλαυδία Τύχη, μιὰ πολίτις τῆς Ἡλίδος καὶ ἐπίσης τοῦ Κλείτορος τῆς Ἀρκადίας, ἀναφέρεται σὲ ἐπιγραφές τῆς Ὀλυμπίας ποὺ χρονολογοῦνται ἀκριβῶς στοῦ ἔτος 212/213 ὡς *ἑστία διὰ βίου τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀρκάδων*³³. Ἐπίσης σὲ ἐπιγραφή τῆς Τεγέας ὁ M. Αὐρήλιος Ἀγαθοκλῆς ἀναφέρεται ὡς *ἀρκαδάρχης*³⁴. Πρόκειται γιὰ τὸν ἐπὶ Σεβήρων ἀρχιερέα τῆς αὐτοκρατορικῆς λατρείας στὴν πόλη, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔγινε λόγος παραπάνω. Σύμφωνα μετὰ τὴν πρόταση γιὰ τὴν χρονολόγηση τῶν ἀρχιερέων τῆς περιόδου τῶν Σεβήρων, ἡ ἀρχιερατεία τοῦ Ἀγαθοκλέους θὰ πρέπει νὰ χρονολογηθεῖ ἀνάμεσα στὰ ἔτη 198 καὶ 212, καθὼς, ὅπως δείχνει ὁ τίτλος του, τὸ ἀξίωμα ἀσκήθηκε σὲ περίοδο κατὰ τὴν ὁποία βασιλεύαν περισσότεροι τοῦ ἑνὸς αὐτοκράτορες.

Ἄν ἡ λειτουργία τοῦ κοινοῦ αὐτοῦ τῶν Ἀρκά-

24. *IG* V.2, 151, 155, 156. Στὰ τρία αὐτὰ παραδείγματα θὰ πρέπει νὰ προστεθεῖ καὶ αὐτὸ τῆς ἐπιγραφῆς *IG* V.2, 132 (2). Ἀπὸ τὸν τελευταῖο στίχο τοῦ κειμένου τῆς ἐκδόσεως τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς στὴν *IG* παραδόξως λείπουν τὰ ἀρχικά Ψ. Β., τὰ ὁποία, ὅπως ἀπέδειξε αὐτοψία τῆς πέτρας, ὀρθὰ παρατίθενται ἀπὸ τὸν K. Ρωμαῖο στὴν πρώτη ἐκδόση τῆς ἐπιγραφῆς (*BCH* 34, 1912, 384, ἀρ. 14).

25. *IG* V.2, 152.

26. *ArchCl* 5, 1953, 257. Πρβλ. B. Puech, *δ.π.* 20 σημ. 17.

27. *IG* IV, 590· βλ. καὶ B. Puech, *δ.π.* 29, ὅπου παρατίθενται ἀναλυτικὰ τὰ ἀξιώματα τοῦ Τιμοκράτους καὶ γίνεται προσπάθεια γιὰ τὴν χρονολόγησή τους.

28. L. Moretti, *ArchCl* 5, 1953, 255 κ.έ.

29. B. Puech, *δ.π.* 21 κ.έ.

30. Ὁ.π. 23 κ.έ.

31. Γιὰ τοὺς τελευταίους μέχρι τώρα γνωστοὺς ἀρχιερεῖς τοῦ κοινοῦ βλ. B. Puech, *δ.π.* 29 κ.έ.

32. Βλ. U. Kahrstedt, *SOst* 28, 1950, 74.

33. *Inschr. v. Olympia* 473 καὶ 474.

34. *IG* V.2, 132 (2).

δων συνεχίστηκε για δύο ακόμη δεκαετίες περίπου μετά την εποχή κατά την οποία την ύπαρξή του πιστοποιούν οι μαρτυρίες που αναφέρθηκαν, πράγμα καθόλου απίθανο, τότε τα αξιώματα που μᾶς απασχολούν δεν θα μπορούσαν να προέρχονται από την αντιπροσώπευση τῆς Τεγέας στο κοινό τῶν Ἀχαιῶν. Ὁ τιμώμενος θὰ πρέπει νὰ αντιπροσώπευε κάποια ἄλλη πόλη σ' αὐτό. Ἡ πόλη αὐτή, σύμφωνα μὲ τὴν καθ' ὅλα πιθανὴ ταύτισή του μὲ τὸν Σπαρτιάτη ὁμώνυμό του, δύσκολα θὰ μπορούσε νὰ μὴν εἶναι ἡ Σπάρτη.

Ἡ συμμετοχὴ τῆς Σπάρτης στὸ κοινό τῶν Ἀχαιῶν δὲν φαίνεται νὰ ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τίς μέχρι τώρα γνωστὲς πηγές, μὲ ἀποτέλεσμα οἱ σχετικὲς ἀπόψεις τῶν ἐρευνητῶν νὰ στηρίζονται μόνο σὲ ὑποθέσεις. Ὁ U. Kahrstedt ὑποστηρίζει τὴ συμμετοχὴ τῆς πόλης σ' αὐτό, στηριζόμενος στὸ γεγονός ὅτι πρῶτος ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ ἦταν ἓνας Σπαρτιάτης. Πρόκειται γιὰ τὸν Γάιο Ἰούλιο Σπαρτιατικό, ἐγγονὸ τοῦ δυνάστη τῆς Σπάρτης στὴν ἐποχὴ τοῦ Αὐγούστου Γαίου Ἰουλίου Εὐρυκλέους, πού μαρτυρεῖται ὡς κάτοχος τοῦ ἀξιώματος ἤδη ἀπὸ τίς ἀρχὲς τῆς βασιλείας τοῦ Νέρωνος³⁵. Ἡ ἀπουσία ὅμως ἄλλων σχετικῶν ἐνδείξεων σὲ κατοπινὲς περιόδους, ὀδηγεῖ τὸν Kahrstedt στὴν ὑπόθεση ὅτι μετὰ τὴν ἀποχώρηση τῶν Ἀρκάδων ἀπὸ τὸ κοινό, γύρω στὰ μέσα τοῦ 2ου αἰ., ἀποχώρησε καὶ ἡ Σπάρτη ἀπὸ αὐτό³⁶. Ὁ Spawforth, ἀντίθετα, θεωρεῖ ἀπίθανο νὰ ἔγινε ποτὲ ἡ Σπάρτη μέλος τοῦ κοινοῦ, καθόσον ἡ παλαιὰ τῆς ἔχθρα πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς θὰ ἐμπόδιζε τὴ συμμετοχὴ τῆς σ' αὐτό. Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ δὲ τὴν ἀποψη τοῦ Kahrstedt, ὁ ἴδιος ἐρευνητὴς παρατηρεῖ ὀρθὰ ὅτι ἡ ἀρχιερατεία τοῦ Σπαρτιατικοῦ δὲν ἀποτελεῖ ἐνδειξὴ γιὰ τὴ συμμετοχὴ τῆς Σπάρτης στὸ κοινό, ἐπειδὴ ὁ Σπαρτιάτης αὐτὸς εἶχε νωρὶς στὴ διάρκεια τῆς σταδιοδρομίας του ἐξορισθεῖ ἀπὸ τὴν πόλη: Κατέφυγε στὴν Κόρινθο, ἔγινε πολίτης τῆς πόλης καὶ ἔλαβε διάφορα ἀξιώματα σ' αὐτήν. Συνεπῶς τὸ ἀξίωμά του στὸ κοινό θὰ πρέπει νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀντιπροσώπευση αὐτῆς τῆς πόλης καὶ ὄχι τῆς Σπάρτης³⁷.

Ἡ ἐπιγραφὴ πού μᾶς ἀπασχολεῖ δὲν λύνει βέβαια τὸ πρόβλημα. Ἄν ὅμως οἱ συλλογισμοὶ πού ἀναπτύχθηκαν παραπάνω εἶναι ὀρθοί, ἀποτελεῖ τὴν πρώτη ἐνδεικτικὴ μαρτυρία γιὰ τὴ συμμετοχὴ τῆς Σπάρτης στὸ κοινό τῶν Ἀχαιῶν κατὰ τὴν περίοδο τῶν τελευταίων Σεβήρων. Στὴν περίπτωσή μάλιστα αὐτή, ἡ κατοχὴ τῶν δύο ὑψηλοτέρων ἀξιωμάτων τοῦ κοινοῦ ἀπὸ ἓνα μέλος τῆς σπαρτιατικῆς ἀριστοκρατίας δὲν εἶναι ἴσως τυχαία. Ὁ Spawforth, χρησιμο-

ποιώντας τόσο ἐπιγραφικὲς ὅσο καὶ ἀρχαιολογικὲς μαρτυρίες, ἔδειξε ὅτι ἡ Σπάρτη ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς πιὸ ἐκδηλωτικοὺς ὑποστηρικτὲς τοῦ καθεστώτος τῶν Σεβήρων στὴν ἐπαρχία τῆς Ἀχαΐας³⁸. Ἡ πόλη μάλιστα ἀνήγειρε τὸ πιὸ ἐντυπωσιακὸ μνημεῖο γιὰ τὴν οἰκογένεια τῶν Σεβήρων πού βρέθηκε στὸν ἐλλαδικὸ χῶρο. Ἀποτελεῖται ἀπὸ μιὰ μεγάλη βάση μήκους 7,5 τουλάχιστον μέτρων, στὴν ὁποία εἶχαν τοποθετηθεῖ ἀγάλματα τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου, τῆς Ἰουλίας Δόμνας, τοῦ Καρακάλλα καὶ ἄλλων μελῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας³⁹. Θὰ ἦταν λογικὸ νὰ ὑποθέσει κανεὶς ὅτι ἡ νομιμοφροσύνη πού ἐπέδειξε ἡ Σπάρτη πρὸς τοὺς Σεβήρους δὲν ἔμεινε χωρὶς κάποια ἀνταπόδοση: Προκάλεσε τὴν εὐνοία τῶν ρωμαϊκῶν ἀρχῶν τῆς ἐπαρχίας πρὸς τὴν πόλη, μὲ τὴν ὁποία ἴσως νὰ μὴν εἶναι ἄσχετα τὰ ὑψηλὰ ἀξιώματα τοῦ Σέξτου Πομπηίου Μηννοφάνους στὸ κοινό τῶν Ἀχαιῶν.

Γ. Α. ΣΟΥΡΗΣ – Θ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

35. U. Kahrstedt, *δ.π.* 72· γιὰ τὴν ἀρχιερατεία τοῦ Σπαρτιατικοῦ βλ. B. Puech, *δ.π.* 25 κ.ἔ.

36. U. Kahrstedt, *δ.π.* 75.

37. Βλ. A. Spawforth, "Roman Sparta", στὸν τόμο P. Cartledge – A. Spawforth, *Hellenistic and Roman Sparta. A Tale of Two Cities* (1989) 112.

38. Ὁ.π. 117 κ.ἔ.

39. A. Spawforth, *BSA* 81, 1986, 314 κ.ἔ.

SUMMARY

A STRATEGOS AND HIGH PRIEST OF THE KOINON OF THE ACHAEANS IN A NEW INSCRIPTION FROM TEGEA

In a recently found honorific inscription in Tegea, a distinguished individual named Sex. Pompeius Menophanes, son of Theoxenus, is honoured by the boule and demos of the city. He is described as high priest for life and strategos of the koinon of the Achaeans, high priest of the civic imperial cult, and also holder of several honorific titles.

The honorand is in all probability identical to his namesake of the Spartan inscription *IG V.1, 464* and

a member of the powerful Spartan family of the Sex. Pompeii studied recently by A. Spawforth (*BSA* 80, 1985, 244-246). He is probably a citizen of Tegea as well as Sparta.

The paper discusses the date of the inscription, the titles of the honorand, and particularly Sparta's and Tegea's possible membership of the koinon of the Achaeans.